

10.1

Skal man sige *consul tertium* eller *tertio*? På hvilken måde Gnaeus Pompeius efter Ciceros råd undgik en vanskelighed, da han i det teater, han skulle indvie, skulle lave en indskrift med sine æresbevisninger.

1 Jeg sendte et brev fra Athen til en af mine venner i Rom. 2 Heri havde jeg skrevet, at jeg nu for tredje gang (*tertium*) havde skrevet til ham. 3 Han skrev tilbage til mig og bad mig fortælle grunden til, at jeg havde skrevet *tertium* og ikke *tertio*. Han skrev også, at jeg skulle informere ham om, hvad jeg mente om dette spørgsmål, om man skulle sige *consul tertium* ('konsul for tredje gang') og *quartum* eller *consul tertio* og *quarto*, eftersom han i Rom havde hørt en lærd mand sige *consul tertio* og *consul quarto*; og i begyndelsen af bogen *** havde Coelius¹ skrevet, og at Quintus Claudius i nittende bog² havde sagt, at Gaius Marius var blevet valgt til konsul for syvende gang (*septimo*).

4 Som svar på disse spørgsmål gav jeg ikke mere end et citat fra Marcus Varro, en mand, som efter min mening var mere lærd end Claudius og Coelius til sammen, hvorved der kunne træffes en afgørelse på begge de spørgsmål, han havde stillet mig; 5 for Varro har helt klart berettet om, hvad der skulle siges, og jeg har ikke ønsket på afstand at gå ind i en disput mod en mand, som sagdes at være lærd.

6 Her følger et citat fra Marcus Varros femte bog af hans *Videnskaber*: "Det er én ting at blive valgt til prætor *quarto* og en anden ting at blive valgt *quartum*, for *quarto* betegner pladsen, og at tre blev valgt først, mens *quartum* betegner tiden, og at han har været prætor tre gange før. Derfor havde Ennius ret, da han skrev:

'Quintus, hans far, blev fjerde gang (*quartum*) konsul.'³

-
1. Coelius Antipater fr. 59 Peter.
  2. Claudius Quadrigarius, *Annales* 19 fr. 82 Peter.
  3. Ennius, *Annales* 295 Vahlen (ukomplet daktylisk heksameter).

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

Og da Pompeius var bange for enten at skrive *consul tertium* eller *tertio* på sit teater, skrev han ikke de sidste bogstaver."⁴

7 Det som Varro kortfattet og noget dunkelt har sagt om Pompeius, har Tiro Tullius, Ciceros frigivne, beskrevet udførligt i et brev omtrent på følgende måde: "Da Pompeius stod for at skulle indvie templet for Victoria, hvis trin tjente som teater, og hans navn og embeder skulle indskrives, blev der stillet det spørgsmål, om man skulle skrive *consul tertio* eller *tertium*. Med den største omhu forelagde Pompeius sagen for de lærdeste mænd i byen, og da en del mente, at der skulle skrives *tertio*, mens andre mente *tertium*, bad Pompeius Cicero," fortæller Tiro, "om at give besked om at skrive, hvad han syntes, der var det rigtigste." Men Cicero var betænkelig ved at træffe en afgørelse om lærde mænd, fordi det ville se ud, som om han kasserede de mænd selv, hvis mening han kasserede. "Han overtalte derfor Pompeius om, at han hverken skulle skrive *tertium* eller *tertio*, men kun at skrive bogstaverne til og med det andet *t*, således at meningen var tydelig nok, selv om ordet ikke blev skrevet fuldt ud, mens uenigheden om ordets form forblev skjult."⁵

8 Den form, som Varro og Tiro talte om, er dog ikke nu skrevet således på teatret. 9 For da mange år efter scenen, som var faldet sammen, blev restaureret, blev tallet på hans tredje konsulat ikke angivet som i begyndelsen med de første bogstaver, men blot med tre indhuggede streger.

10 I fjerde bog af Marcus Catos *Begyndelse* står der således: "Carthagerne brød pagten for sjette gang (*sextum*)."⁶ Dette ord betyder, at de havde brudt pagten fem gange før og nu for sjette gang. 11 Også grækerne siger *trítōn kai tétarton* ('for tredje og fjerde gang'), når de tæller antallet af gange, hvilket passer med, hvad der siges på latin: *tertium quartumque*.

---

4. Varro, *Disciplinae* fr. 218 Funaioli (Pompeius skrev altså *tert.*, men den rigtige form ses på Pantheon: M. Agrippa, L. f., cos. *tertium* fecit).

5. Tiro fr. 7 Funaioli.

6. Cato, *Origines* 4 fr. 84 Peter.

10.2

Hvad Aristoteles har berettet om antallet af børn ved samme fødsel.

1 Filosofen Aristoteles har fortalt,⁷ at en kvinde i Ægypten på én gang har født fem drenge, og han har sagt, at dette er grænsen for mangefødsler hos mennesker, og at man aldrig har erfaret, at der skulle være født flere, og dette antal er endda meget sjældent. 2 Men under den guddommelige Augustus' regering, fortæller tidens historieskriver, var der en af kejser Augustus' tjenestepiger i det laurentinske område, der fødte fem drenge, som levede nogle ganske få dage; moderen til dem døde også meget kort efter fødslen, og på Augustus' befaling blev der rejst et monument på Via Laurentina, og på det var der en indskrift om det antal børn, som jeg har nævnt.

10.3

En sammenligning af nogle berømte passager fra taler af Gaius Gracchus, Marcus Cicero og Marcus Cato.

1 Gaius Gracchus anses for at være en kraftfuld og affektfuld taler. Det er der ingen, der bestrider. Men at nogen mener, at han er mere alvorlig, mere fyrig og bedre end Marcus Tullius, hvordan kan man acceptere det? 2 Jeg har for nylig læst Gracchus' tale *Om bekendtgørelse af love*, hvori han med så stor indignation, han kan, klager over, at Marcus Marius og nogle ansete borgere fra italienske municipier ganske uretmæssigt blev pryglet med kæppe af det romerske folks embedsmænd.

3 Her er et citat af det, han skrev om sagen: "For nylig kom konsulen til Teanum Sidicinum. Hans kone sagde, at hun ønskede at bade i mændenes bad. Kvæstoren i Teanum Sidicinum, Marcus Marius, fik den opgave at få alle dem ud, der var i bad. Konen fortæller sin mand, at det var gået alt for langsomt, før hun kunne få adgang til badet, og at det ikke var rent nok. Derfor satte man en pæl op på markedspladsen, og til den blev byens fornemste mand ført hen, nemlig Marcus Marius. Tøjet blev trukket af ham, og han blev pryglet med kæppe. Da calenerne

---

7. Jf. Aristoteles, *Historia animalium* 584b7.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

havde hørt om dette, udstedte de et dekret om, at ingen måtte tage et bad, når en romersk embedsmand var på besøg i byen. I Ferentinum beordrede vores prætor af samme grund, at kvæstorerne skulle pågribes; den ene kastede sig ned fra bymuren, den anden blev arresteret og pryglet med kæppe."⁸

4 I en sag, der er så grov, og med et så beklageligt og oprørende bevis på offentlig uret, er der da noget, som han enten har sagt rigtig godt og mageløst eller tårefremkaldende og medynkvækkende eller med stor og fyldig harme og en alvorlig og gennemtrængende klage? Han tale er virkelig kort og tiltalende og klar i sin fremstilling, men det ligner det, man kan høre i de mere gemytlige komedier.

5 Gracchus siger et andet sted: "Hvor stor vilkårlighed og hvor stor mangel på selvbeherskelse der er hos unge mænd, vil jeg give jer ét eneste eksempel på. For nogle få år siden kom der som gesandt fra Asia en ung mand, der endnu ikke havde haft et embede. Han blev båret i en bærestol. En oksedriver fra den venusinske almue mødte ham, og da han ikke vidste, hvem der blev båret, spurgte han for sjovs skyld, om det var et ligtog. Da den unge mand havde hørt det, befalede han, at bærestolen skulle sættes ned på jorden, og med de remme, som bærestolen var bundet med, beordrede han, at manden skulle prygles, indtil han døde."⁹

6 Denne tale, der handler om en så voldsom og grusom forbrydelse, afviger overhovedet ikke fra daglig tale. 7 Men når i en lignende sag hos Marcus Tullius romerske borgere, uskyldige mænd, mod ret og lov bliver pryglet med kæppe eller bliver tortureret til døde, hvilken medynk fremkalder han ikke? Hvilken klage? Vi kan se det hele for os! Hvilket hav af harme og bitterhed bruser ikke op? 8 Når jeg læser, hvad Marcus Cicero har skrevet, har jeg hele billedet foran mig, og mit sind fyldes med lyden af piskesmæld og råb og jamren; 9 som f. eks. det, han siger om Gaius Verres, og som jeg citerer så godt, jeg kan, efter hukommelsen: "Selv viste han sig, opflammet af ondskab, på forum. Hans øjne glødede, grusomhed stod skrevet i hele ansigtet. Alle var spændt på, hvor vidt han ville gå, og hvad han ville foretage sig, da han pludselig gav ordre til, at manden skulle slæbes frem og

---

8. Gracchus, *De legibus promulgatis* fr. 48 Malcovati.

9. Gracchus, *De legibus promulgatis* fr. 49 Malcovati.

klædes af og bindes midt på forum, og at stokkene skulle løsnes."¹⁰ 10 Og i disse ord: "Han gav ordre til, at manden skulle klædes af, og at stokkene skulle løsnes" er der ved gud så megen lidenskab og rædsel, at man ikke hører, hvad der er sket, men ser dem med sine egne øjne!

11 Gracchus taler ikke som en, der klager eller bønfaller, men beretter blot: "Man satte en pæl op på markedspladsen, tøjet blev trukket af ham, og han blev pryglet med kæppe." 12 Men Marcus Cicero siger fremragende med en lang beskrivelse ikke: "Han blev pryglet." Han siger derimod: "Dér midt på forum i Messana blev en romersk borger slået med stokke [høje dommere]; og medens dette stod på, hørtes der ingen stønnen, ingen anden lyd fra denne stakkel under hans smerte og slagenes smælden end 'Jeg er romersk borger.' Ved således at påberåbe sig sin borgerret troede han, at han kunne afværge alle piskeslag og forhindre enhver legemlig afstraffelse."¹¹ 13 Cicero skaber indtrængende, heftigt og harmdirrende en begrædelse af en så barsk sag, et had og afsky over for Verres hos de romerske borgere, når han siger: "Åh, frihedens søde navn! Vort borgerskabs højt skattede privilegium! Du, porciske lov, og I, semproniske love! Du, hårdt savnede og omsider til det romerske folk¹² genoverdragne tribuniciske myndighed! Er alt dette til sidst kommet til at betyde så lidt, at en romersk borger i en provins tilhørende det romerske folk, i en by med særlige privilegier, medens han lå bundet på byens forum, blev pisket af en, som havde det romerske folk at takke for sine fasces og økser? Da ild og glødende metalplader og de øvrige torturinstrumenter blev bragt i anvendelse, selv hvis de skingre råb om hjælp og ynkelige skrig fra dit offer ikke holdt dig tilbage, var du så fuldstændig upåvirket af gråden og de høje suk fra de romerske borgere, som dengang var til stede?"¹³

14 Dette var, hvad Marcus Tullius så heftigt, alvorligt, velvalgt og fyldigt viste sin medfølelse for. 15 Men hvis der er nogen med så bondsk og loddent et øre, at han kun finder ringe fornøjelse ved dette lys, talens skønhed og ordenes arrangement og af den grund holder mere af den foregående tale, fordi den er ube-

---

10. Cicero, *In Verrem* 5.161, overs. Sven Helles 2003, 524 (med *forum* menes markedspladsen).

11. Cicero, *In Verrem* 5.162, overs. Sven Helles 2003, 525.

12. Teksten har *plebs* ('almue').

13. Cicero, *In Verrem* 5.163, overs. Sven Helles 2003, 525.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

smykket, kortfattet og ikke krævende, men er i besiddelse af en vis medfødt lighed, og fordi der heri er en skygge og farve ligesom af gamle dage – så lad denne, hvis han da har nogen dømmekraft, i en tilsvarende sag betragte en tale af Marcus Cato, som er ældre, til hvis styrke og fylde Gracchus ikke nærmer sig. 16 Han vil indse, tror jeg, at Cato ikke var tilfreds med sin egen tids veltalenhed og derfor ville gøre det, som Cicero senere gennemførte. 17 I den tale, som hedder *Om skinslag*, klagede han således over Quintus Thermus: "Han sagde, at decemvirerne ikke havde sørget godt nok for hans proviant. Han befalede, at tøjet skulle trækkes af dem, og at de skulle piskes. Bruttianerne slog løs på dem, og mange mennesker så på. Hvem kan udholde denne fornædrelse, denne ordre, dette slaveri? Ikke engang en konge ville driste sig til at handle sådan! Er det noget, der må ske over for ordentlige mennesker, folk af ordentlig familie og med ordentlige hensigter? Hvad er det for et fællesskab? Hvor er vore forfædres redelighed? At tænke sig, at du har dristet dig til at udføre så påfaldende uret, slag, pisk, slagmærker, smerter og tortur under vanærende forhold og på den mest fornærmende måde, mens landsmænd og mange mennesker var tilskuere! Men hvor stor sorg, hvor stor klage, hvilke tårer og hvor megen gråd så jeg ikke! Selv slaver finder sig nødt til i uret: Hvordan tror I, at disse ordentlige mennesker, der var af god familie og i besiddelse af fremragende egenskaber, har taget det og vil tage det, så længe de er i live?"¹⁴

18 Og når nu Cato sagde: "Bruttianerne slog løs på dem", behøver ingen spørge, hvad bruttianerne betyder: 19 Da puneren Hannibal var i Italien med sin hær, og det romerske folk havde lidt adskillige nederlag, var bruttterne de første i hele Italien til at gå over til Hannibal. Dette så romerne ikke på med blide øjne, og da Hannibal havde forladt Italien, og punerne var besejret, udskrev de ikke bruttterne som soldater, fordi de ville beskæmme dem, og de opfattede dem heller ikke som allierede, men gav dem ordre til at stå til disposition for de embedsmænd, der tog ud til deres provinser, og optræde som slaver. Derfor fulgte disse embedsmændene, ligesom dem, der i skuespil kaldes *lorarii* ('tugtemestre'), og når får ordre til

---

14. Cato, *In Q. Minucium Thermum de falsis pugnīs* fr. 58 Malcovati.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 10. bog

det, binder de folk eller pisker dem; fordi de kommer fra bruttiernes land, hedder de bruttianere."

10.4

Publius Nigidius har meget skarpsindigt påvist, at ordene ikke er vilkårlige, men naturlige.

1 Publius Nigidius hævder i sit værk *Filologiske kommentarer*, at substantiver og verber ikke er dannet tilfældigt, men med en særlig betydning og plan fra naturens side, en sag, der hyppigt diskuteres i filosofiske afhandlinger. 2 Man plejer nemlig blandt filosoffer at stille det spørgsmål, om ordene eksisterer i kraft af natur eller vedtægt. 3 Han bruger mange argumenter for at vise, at ordene snarere synes at være naturlige end vilkårlige. 4 Heriblandt forekommer følgende elegant og vittigt: "Når vi siger *vos* ('I'), anvender vi en særlig bevægelse af munden, der anskueliggør selve ordets betydning, og vi bevæger gradvist læbespidserne ud og retter luftstrømmen og åndedraget fremad og mod dem, vi samtaler med. Når vi derimod siger *nos* ('vi'), udtaler vi det hverken med et kraftigt og stærkt pust i ordet eller med fremskudte læber, men vi holder åndedraget og læberne ligesom for os selv. Det samme gør sig gældende, når vi siger *tu* ('du'), *ego* ('jeg'), *tibi* ('dig'), og *mihi* ('mig'). For ligesom hovedets eller øjnenes bevægelse ikke afviger fra indholdet i den sag, den tilkendegiver, når vi nikker bifald eller ryster på hovedet ved afslag, således er også i disse ord ligesom en naturlig bevægelse af mund og åndedræt. Også for græske ord gælder det samme princip, som jeg har bemærket på vort sprog."¹⁵

10.5

Er avarus et enkelt ord eller sammensat af to dele, som Publius Nigidius mener?

1 *Avarus* ('grådig'), er ikke et usammensat ord, men forbundet og sammensat, siger Publius Nigidius i den niogtyvende bog af sine *Kommentarer*. "For *avarus* betyder nemlig *avidus aeris* ('ivrig efter penge'). 2 Men i den sammensætning er

---

15. Nigidius, *Grammatici commentarii* fr. 41 Swoboda.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

e'et gået tabt."¹⁶ Ligeledes siger¹⁷ han, at den, der med et sammensat ord bliver kaldt *locuples* ('velhavende'), er den, som har *pleraque loca*, det vil sige 'mange besiddelser'.

3 Men det er dog mere sandsynligt og pålideligt, hvad han skriver om *locuples*. For der er tvivl om *avarus*: Hvorfor kunne man ikke mene, at det var afledt af ét ord, nemlig *aveo* ('attrår'), og dannet på samme måde som *amarus* ('bitter'), om hvilket der er enighed om, at det ikke er sammensat?¹⁸

10.6

Appius Claudius' datter, en adelig kvinde, blev idømt en stor bøde, fordi hun havde ytret sig alt for frækt.

1 Ikke bare handlinger er blevet straffet, men også udtalelser, der var alt for frække; man mente nemlig, at værdigheden i romersk disciplin ikke måtte krænkes. 2 Den berømte Appius Caecus' datter gik engang ud fra de lege, som hun havde været tilskuer ved, og blev skubbet af menneskemængden, der strømmede sammen fra alle sider og bølgede frem og tilbage. Da hun derefter var kommet ud derfra, sagde hun, fordi hun mente, at hun var blevet dårligt behandlet: "Hvad ville der ikke være sket med mig, og hvor meget mere ville jeg ikke være blevet presset, hvis ikke min bror Publius Claudius i et søslag havde mistet flåden og en stor mængde mænd? Jeg ville bestemt være blevet mast til døde af en endnu større menneskemængde! Bare min bror ville komme til live igen, føre en anden flåde til Sicilien og miste den mængde, som nu har presset stakkels mig!"

3 På grund af disse skammelige og urimelige ord fra kvindens side idømte almuetribunerne Gaius Fundanius og Tiberius Sempronius hende en bøde på fem og tyve tusind kobbermønter. 4 Ateius Capito siger i sin kommentar *Om offentlige domme*,¹⁹ at det skete i den første puniske krig, da Fabius Licinius og Otacilius Crassus var konsuler.

---

16. Nigidius, *Grammatici Commentarii* 29 fr. 42 Swoboda.

17. Nigidius, *Grammatici Commentarii* fr. 44 Swoboda.

18. Etymologien om *avarus* og *aveo* menes i dag at være korrekt.

19. Ateius Capito, *De iudiciis publicis* fr. 6 Strzelecki.

10.7

Sådan som jeg husker det, skriver Marcus Varro, er af de floder, der løber uden for det romerske imperium, den største Nilen, den næststørste Donau, og på tredjepladsen kommer Rhône.

1 Blandt alle de floder, som løber ud i de have, som hører under det romerske imperium, og som grækerne kalder 'det indre hav', er der enighed om, at Nilen er den største. Næststørst er Donau, skriver Sallust.²⁰ 2 Men da Varro skrev²¹ en afhandling om den del af verden, som hedder Europa, anbragte han Rhône blandt de tre største, hvorved det ser ud til, at han lader den konkurrere med Donau. Donau løber nemlig også i Europa.

10.8

Blandt de vanærende straffe, som anvendtes mod soldater, var åreladning; årsagen til en revselse af denne art.

1 I gamle dage var det også en straf indenfor militæret at befale, at en soldat fik åbnet en blodåre og måtte afgive noget blod i den hensigt at vanære ham. 2 Forklaringen på dette findes ikke i ældre litteratur, så vidt jeg har kunnet se; men jeg regner med, at det for første gang er sket mod soldater, der har optrådt svækket og har afvejet fra normal opførsel, så det ikke så meget var en straf som en medicinsk behandling. 3 Senere er det dog også blevet udført, tror jeg, på grund af andre forseelser af ren og skær vane, som om de, der begik en fejl, forekom mindre raske end andre.

10.9

På hvilke måder og med hvilket udseende den romerske hær plejer at blive stillet op til slag; hvilke udtryk man bruger til opstillingerne.

---

20. Sallust, *Historia* 3 fr. 80 Maurenbrecher.

21. Varro, *Antiquitates rerum humanarum* 13 fr. 6 Mirsch.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 10. bog

1 Der findes militære udtryk, hvormed man plejer at betegne en slagstyrke, der er opstillet på en bestemt måde: *fronten, reserverne, kilen, ringen, skaren, saksen, saven, fløjene* og *tårnene*. 2 Disse og lignende udtryk kan findes i de bøger, som militærhistorikere har skrevet. 3 De er overført fra de ting, som de egentlig betyder, og når en slagstyrke bliver opstillet, vises der en afbildning af hvert enkelt af disse ord.

10.10

Hvad er årsagen til, at grækerne og romerne i gamle dage bar en ring på den finger, som er nærmest den venstre lillefinger?

1 Jeg har hørt, at de gamle grækere havde en ring på den finger på venstre hånd, som er nærmest lillefingeren. Man siger, at også romerne for det meste bar ringene der. 2 Apion fortæller i *Ægyptens historie* om årsagen til denne ting: Da man skar i og åbnede menneskelegemer, som det er sædvane i Ægypten, og som grækerne kalder *anatomi* ('opskæring'), blev der fundet en meget tynd sene, der fra den finger, jeg taler om, strakte sig og nåede frem til menneskets hjerte; derfor virkede det ikke så dumt netop at hædre denne finger med en sådan ære, når den synes at være forbundet og ligesom forenet med hjertet, som er det fornemste organ.²²

10.11

Hvad ordet mature betyder og forklaringen på det; ordet bruges almindeligvis ukorrekt; når praecox deklineres, bliver det til praecocis, ikke praecoquis.

1 *Mature* betyder nu 'hurtigt' og 'hastigt' i modsætning til ordets egentlige betydning; *mature* er nemlig noget andet, end det man siger. 2 Derfor siger Publius Nigidius, en mand, der har udmærket sig i alle gode videnskaber: "*Mature* er det, som hverken er for tidligt eller for sent, men noget midt imellem, der har de rette mål."²³

---

22. Apion fr. 7 Jacoby.

23. Nigidius fr. 48 Swoboda.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 10. bog

3 Det er godt og præcist set af Nigidius. For både når det drejer sig om afgrøder og frugter, siges de at være *matura* ('modne'), når de hverken er rå og hårde eller nedfaldne og fordærvede, men i rette tid er udviklede og modnede. 4 Men eftersom det, som ikke foregik sløvt, sagdes at ske *mature*, er ordets betydning gået langt frem, og ikke blot det, som ikke foregår sløvt, men hurtigt, siges nu at foregå *mature*, mens det, som er fremskyndet mere, end det kan bære, med større ret kaldes *immatura* ('umodent').

5 Denne nigidianske blanding af sagen og ordet udtrykte den guddommelige Augustus på den mest elegante måde med to græske ord. For man siger, at han både plejede at sige i samtaler og skrive i breve *speúde bradéos* ('skynd dig langsomt'),²⁴ hvormed han indskærpede, at man for at opnå resultater både skulle anvende hurtighedens flid og omhuens langsomhed, og af disse to modsætninger opstår der det modne resultat (*maturitas*). 6 Også Vergil har for den opmærksomme læser adskilt de to verber *properare* og *maturare*, som om de helt tydeligt er modsætninger, i disse vers:

*Frigidus agricolam si quando continet imber,
multa, forent quae mox caelo properanda sereno,
maturare datur.*

"Hvis man må holde sig inde, når iskoldt det regner derude, da har man godt med tid til at gøre, hvad der skulle hastes under en skyfri himmel."²⁵

7 Han har på en særlig udsøgt måde sondret mellem de to ord; for når man udfører landbrugsopgaver i perioder med regnvejr, hvor man har tid, kan tingene 'modnes', mens det er nødvendigt at fremskynde tingene, når vejret er godt, eftersom tiden presser på.

---

24. Citeres ofte i sin latinske form *festina lente* (ty. Eile mit Weile, da. – med en lille drejning – hastværk er lastværk).

25. Vergil, *Georgica* 1.259-61 (daktyliske heksametre).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 10. bog

8 Men når man skal tilkendegive, hvad der er sket under for stort pres og for hurtigt, siger man mere korrekt, at det er sket *praemature* end *mature*, ligesom Afranius har sagt i sit lystspil *Indskriften*:

Adpetis dominatum demens praemature praecocem.

"Alt for tidligt søger du i dit vanvid en utidig herskermagt."²⁶

9 I dette vers skal man være opmærksom på, at han siger *praecocem*, ikke *praecoquem*; nominativ af dette ord er nemlig ikke *praecoquis*, men *praecox*.

10.12

Om nogle fantastiske historier, som Plinius den Ældre ganske urimeligt tilskriver Demokrit; om et flyvende billede af en due.

1 Plinius Secundus fortæller i den otteogtyvende bog af sin *Naturhistorie*,²⁷ at der findes en bog af den fremragende filosof Demokrit med titlen *Om kamæleonens styrke og natur*, som han har læst, og han citerer en masse derfra, som er tåbeligt og uudholdeligt at høre på, som om det var skrevet af Demokrit. Meget mod min vilje husker jeg en smule deraf, for jeg bryder mig ikke om det: 2 Hvis høgen, som er den hurtigste fugl, tilfældigvis flyver hen over en kamæleon, der kryber på jorden, trækkes den ned og falder på grund af en eller anden kraft ned på jorden, og der udsætter den sig selv og overgiver sig til andre fugle, så de kan flænse den i stykker. 3 Her er ligeledes noget andet, som det er umuligt at tro på: Hvis man brænder hovedet og halsen af en kamæleon med det træ, som hedder egetræ, opstår der ganske pludselig regnskyl og torden, og det samme skulle hænde, hvis leveren af det samme dyr brændes på toppen af et hus. 4 Der er også noget andet, som jeg har tøvet med at viderebringe – så latterligt er det! – men jeg har gjort det helt klart, at jeg bør sige, hvad jeg mener om en falsk forførelse til beundring af en

---

26. Afranius, *Titulus* 335 Ribbeck (katalektisk trochæisk tetrameter).

27. Plinius, *Naturalis historia* 28.112.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

sådan art, hvormed især de største begavelser for det meste indfanges til deres eget fordærv og især dem, der er alt for ivrige til forske. 5 Men jeg vender tilbage til Plinius. Han siger, at kamæleonens venstre fod ristes på en glødende jernpande sammen med den urt, der har det samme navn, altså kamæleon, og de udblødes begge i olie, formes til en kugle og lægges ned i et træbæger, og den, som bærer dette bæger er da ikke synlig for nogen, ikke engang hvis han opholder sig midt blandt folk.

6 Disse eventyr og gøglерier, som Plinius Secundus har skrevet om, synes jeg ikke, er værdige for Demokrits navn; 7 heller ikke det, som Plinius også skriver i tiende bog,²⁸ hvor han påstår, at Demokrit har skrevet, at der fandtes nogle fugle, der kunne sige nogle bestemte ord, og når man havde blandet blodet fra disse fugle, opstod der en slange; den, som spiser den, kan forstå fuglenes sprog og samtaler.

8 Det synes, som om mange løgne af denne art er blevet fremstillet i Demokrits navn af folk, som er knap så kloge, men som har brugt hans ry og autoritet som tilflugt. 9 Men det, som pythagoræeren Archytas siges at have fundet på og gjort, bør ikke synes mindre besynderligt, men måske er det ikke helt uden hold i virkeligheden. Thi mange fremragende græske forfattere og også Favorinus, den ivrigste forsker af fortiden, forsikrer på det bestemteste, at en model af en due, som Archytas havde fremstillet af træ, kunne flyve ved en eller anden mekanisk indretning og kunst; den blev naturligvis holdt svævende ved en svingkraft og drevet frem af en luftstrøm, der var indesluttet og skjult. 10 Ved Hercules, jeg vil gerne citere Favorinus²⁹ i en sag, der er så utrolig: "Archytas fra Tarent, der også var snild i andre forhold, fremstillede en flyvende due af træ; hver gang den havde sat sig, rejste den sig ikke mere. Indtil dette . . ."³⁰

10.13

Efter hvilket princip folk i gamle dage sagde cum partim hominum.

---

28. Plinius, *Naturalis historia* 10.137.

29. Favorinus fr. 62 Marres.

30. Citatet af Favorinus er ikke fuldt overleveret.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

1 *Partim hominum venerunt* er et almindeligt udtryk, som betyder *pars hominum venit*, det vil sige 'der kom nogle mennesker'. For *partim* er her et adverbium og bøjes ikke i kasus, sådan som man kan sige *cum partim hominum*, det vil sige 'med nogle mennesker' eller 'med en vis del af mennesker'. 2 Marcus Cato har i *Talen om Florius' ejendom* sagt: "Der opførte hun sig som en luder, hun gik lige ind i soveværelset fra middagsselskabet, og med en del af dem (*cum partim illorum*) foretog hun sig ofte det samme."³¹ 3 De mere udannede læser *cum parti*, som om det er deklineret som et substantiv og ikke er et adverbium.

4 Men Quintus Claudius har i enogtyvende bog af *Årbøger* anvendt denne figur på en temmelig usædvanlig måde: "*Enim cum partim copiis hominum adulescentium placentem sibi* ('for med en del af tropperne, der bestod af unge mænd, han godt kunne lide')."³² Og ligeledes et citat af Claudius fra treogtyvende bog af *Årbøger*: "Men at jeg derfor handlede sådan, ved jeg, men jeg ved ikke, om jeg skal sige, at det skete ved forsømmelighed fra en del af embedsmændenes side (*partim magistratum*), af grådighed eller ved det romerske folks ulykke."³³

10.14

I hvilken sammenhæng Cato brugte udtrykket iniuria mihi factum itur.

1 Jeg hører udtrykket *illi iniuriam factum iri* ('at uret vil blive gjort mod ham'), jeg hører udtrykket *contumeliam dictum iri* ('at en fornærmelse vil blive sagt mod ham') blive brugt overalt, og at det er en talefigur, som er ganske almindelig, så derfor springer jeg eksempler over. 2 Men *contumelia illi* eller *iniuria factum itur* er temmelig sjældent, så der vil jeg give et eksempel. 3 Marcus Cato i *Talen for sig selv mod Gaius Cassius*: "Og således sker det, Quiriter, at jeg ved denne fornærmelse, som rettes mod mig (*contumelia, quae mihi . . . factum itur*) på grund af dennes frækhed, ved gud også må ynke staten, Quiriter."³⁴ 4 Sådan som *contumeliam factum iri* betyder 'at gå hen for at udslynge en fornærmelse', det vil sige at

---

31. Cato, *De re Floria* fr. 213 Malcovati.

32. Claudius Quadrigarius, *Annales* 21 fr. 87 Peter.

33. Claudius Quadrigarius, *Annales* 23 fr. 89 Peter.

34. Cato, *Pro se contra C. Cassium* fr. 176 Malcovati.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

gøre sig anstrengelser for at, fornærmelsen kan ske, således betyder *contumelia mihi factum itur* det samme blot med en ændring af kasus.

10.15

Om ceremonierne for Iuppiters præst (flamen Dialis) og præstinde; med tilføjelse af de ord fra prætorens edikt, hvormed han siger, at han hverken vil tvinge vestalinderne eller Iuppiters præst til at aflægge ed.

1 Iuppiters præst er blevet pålagt mange ceremonier, og der er også mange ting, han skal afholde sig fra, og om dem kan vi læse i de bøger, der er skrevet med titlen *Om offentlige præster*, og ligeledes i Fabius Pictors første bog.³⁵ 2 Hvad jeg husker heraf, er omtrent følgende: 3 Der eksisterer et forbud mod, at Iuppiterpræsten rider på en hest; 4 det er ligeledes forbudt for ham at se den kampklare hær uden for bygrænsen (*pomerium*); af den grund blev kun sjældent Iuppiterpræsten valgt til konsul, dengang da krigsførelsen blev overdraget konsulerne; 5 ligeledes har præsten ingen ret til at aflægge ed; 6 han har heller ikke lov til at bære en ring, med mindre den er åben og uden ædelsten. 7 Det er ikke tilladt, at der bæres ild ud af *flaminia*, det vil sige Iuppiterpræstens bolig, undtagen til hellig brug. 8 Hvis en person, der er lænket, betræder hans hus, skal han løses, og lænkerne skal trækkes gennem impluviet op på taget og derfra sænkes ned på gaden udenfor. 9 Han må ikke have en knude på sin præstehat,³⁶ i sit bælte eller noget andet sted. 10 Hvis nogen føres væk for at blive pisket, og denne kaster sig bønfoldende ned for hans fødder, er det en forseelse at piske manden dén dag. 11 Kun en fri mand må klippe håret på en Iuppiterpræst. 12 Det er sædvane, at Iuppiterpræsten ikke rører ved en ged, rådt kød, vedbend og bønner, og heller ikke, at han blot nævner disse ting. 13 Han går ikke ind under stiklinger af vinranker, der skyder ud højt oppe. 14 Fødderne på den seng, han sover i, skal være smurt rundt om med et tyndt lag mudder, og han må ikke sove tre nætter væk fra denne seng, og det er hverken tilladt, at nogen anden sover i den seng eller . . .³⁷ Ved sengens fod skal

---

35. Fabius Pictor fr. 3 Huschke = fr. 2 Peter.

36. En hætte (*galerus*) m. bånd til at binde under hagen og med en høj spids (*apex*) oven på hovedet; *apex* bruges ofte (sål. her) om hele hovedtøjet (LA note).

37. Lakune.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

der være en lille kasse med offerbagværk og offerkage. 15 Når Iuppiterpræsten får klippet negle og hår, bliver det afklippede dækket af jord under et lykkebringende træ.³⁸ 16 Iuppiterpræsten har helligdag hver dag. 17 Det er ham ikke tilladt at opholde sig i det fri uden sin præstehat; indendørs er det tilladt, men det er først for nyligt, det er blevet bestemt af pontifexerne, 18 skriver Masurius Sabinus,³⁹ og også andre forhold er blevet lempet, og der siges også at være sket en fritagelse for nogle ceremonier.

19 Han har ikke tilladelse til at røre gærbrød. 20 Sin inderste tunika affører han sig kun under tag, for at han ikke skal være nøgen under åben himmel, som om Iuppiter kunne se ham. 21 Ved selskaber er det kun kongeoferpræsten, der må ligge over for Iuppiterpræsten. 22 Hvis han mister sin kone, nedlægger han sit embede. 23 Iuppiterpræstens ægteskab kan kun opløses ved døden. 24 Et sted, hvor der er en grav, betræder han aldrig, og han rører aldrig ved en død person; 25 dog er der ikke noget forbud mod at følge en afdød til graven.

26 Omtrent de samme ceremonier gælder for Iuppiterpræstens kone; 27 man siger, at hun desuden iagttager andre, som f. eks. at hun bærer en farvet klædning, at hun i sit hovedklæde har en kvist af et lykkebringende træ, 29 og hun må ikke stige op ad en trappe med mere end tre trin undtagen de såkaldte græske trapper, 30 og ligeledes, når hun går til *argei* ('offerkapellerne'), må hun hverken rede sit hoved eller kæmme sit hår.

31 Jeg har tilføjet prætorsens ord fra det stående edikt om Iuppiterpræsten og om Vestas præstinde: "I hele min jurisdiktion vil jeg ikke tvinge Vestas præstinde eller Iuppiterpræsten til at sværge."⁴⁰ 32 Følgende citat om Iuppiterpræsten kommer fra Marcus Varros anden bog af *Guddommelige forhold*: "Han alene har en hvid skindhue, enten fordi han er den mest betydningsfulde, eller fordi man skal ofre hvide dyr til Iuppiter."⁴¹

---

38. En lang række, især frugt bærende, træer regnedes for lykkebringende (LA note).

39. Sabinus Masurius fr. 28 Huschke.

40. Edictum perpetuum praetoris de flamine Diali et sacerdote Vestae, *Fontes Iuris Romani* p. 220.

41. Varro, *Antiquitates rerum divinarum* fr. 4 Merkel.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 10. bog

10.16

Hvilke fejl Iulius Hyginus har opdaget vedrørende romersk historie i Vergils sjette bog.

1 Hyginus kritiserer Vergil og mener, at han skulle have rettet, hvad der står i sjette bog.⁴² 2 Palinurus, der befinder sig blandt de døde, beder Aeneas om at sørge for at finde hans legeme og begrave det. Han siger følgende:

"Frels mig, du, der skal sejre, af nøden og kast mig en tue,
find mig – du kan om du vil – og søg ved Velias havbugt (*portus*)!"⁴³

3 "Hvordan," spørger Hyginus, "kunne enten Palinurus kende og benævne havnen i Velia eller Aeneas finde stedet ud fra dette navn, når byen Velia, hvoraf havnen det pågældende sted har fået navnet den velinske, er blevet grundlagt i det lucanske område under Servius Tullius' regering i Rom mere end seks hundrede år, efter at Aeneas kom til Italien, og fik sit navn derfra? 4 For af dem, der var blevet fordrevet fra Fokis af kong Kyros' satrap Harpalos,⁴⁴ grundlagde nogle Velia, andre Massilia. 5 Det er derfor meget tåbeligt, at Palinurus beder Aeneas om at finde den velinske havn, når den på det tidspunkt ikke findes noget sted. 6 Det bør dog ikke," fortsætter han, "anses for den samme fejl, hvad der står i første sang:

'Først kom her til Italiens land og Laviniums kyster.'⁴⁵

7 Og i sjette bog:

'Og standsed sin flugt til sidst højt over Chalcidernes borghøj.'⁴⁶

---

42. Hyginus fr. 7 Funaioli.

43. Vergil, *Aeneiden* 6.365-6, overs. Otto Steen Due 1996, 173.

44. Sikkert en skrivefejl for Harpagos.

45. Vergil, *Aeneiden* 1.2-3, overs. Otto Steen Due 1996, 9.

46. Vergil, *Aeneiden* 6.17, overs. Otto Steen Due 1996, 161.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

8 Man plejer at tillade digteren selv ud fra sin egen person at foregribe historien ved at sige noget, som er sket senere, og som han selv har kunnet vide, sådan som Vergil har vidst noget om byen Lavinium og kolonien fra Chalcis. 9 Men hvordan har Palinurus kunnet vide det, som først er sket seks hundrede år senere, med mindre man tror, at han har profetiske evner i dødsriget, hvilket plejer at gælde for de afdødes sjæle? 10 Men selv om man også accepterer det, selv om det ikke bliver sagt, på hvilken måde har dog Aeneas, der ikke kunne se ind i fremtiden, kunnet finde den velinske havn, der som sagt slet ikke fandtes dengang?"

11 Også følgende passage fra samme bog kritiserede Hyginus og mente, at Vergil ville have rettet den, hvis ikke døden havde ramt ham. 12 Han siger: "Da han nemlig havde nævnt Theseus blandt dem, der var draget ned til dødsriget og var vendt tilbage, og havde sagt:

'For ikke at nævne den store Alcide
og Theseus? Også jeg selv er den høje Jupiters ætling,¹⁴⁷

siger han alligevel bagefter:

'Der sidder og sidder for evigt den arme
Theseus.¹⁴⁸

13 Hvordan kan det ske," fortsætter han, "at *han* sidder for evigt i dødsriget, som han har nævnt sammen med dem, der er steget herved og er vendt tilbage, især når der er sådan en historie om Theseus, og hvis Herakles har revet ham løs fra klippen og ført ham op i lyset?"¹⁴⁹

14 Også i disse vers har Vergil efter hans mening begået en fejl:

---

47. Vergil, *Aeneiden* 6.122-3, overs. Otto Steen Due 1996, 165.

48. Vergil, *Aeneiden* 6.617-8, overs. Otto Steen Due 1996, 181.

49. Hyginus fr. 8 Funaioli.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

"Argos og Agamemnons Mykene, ja selv Aeaciden,
ætling af kæmpen Achilles, skal slås af helten derhenne:
han hævner sin Troiske slægt og Minervas skændede tempel."⁵⁰

15 "Han har," siger Hyginus, "blandet forskellige personer og tider sammen. Der blev nemlig ikke ført krig på den samme tid og af de samme mennesker med achaierne og med Pyrrhos. 16 Pyrrhos, som han kalder Aeaciden, drog nemlig fra Epeiros til Italien og kæmpede mod Manius Curius, der var general i denne krig. 17 Den argiviske krig, det vil sige den achajiske, blev ført mange år senere under ledelse af Lucius Mummius. 18 Det midterste vers om Pyrrhos, der ikke passer i sammenhængen, kan således tages ud," fortsætter han, "og det ville Vergil uden tvivl have gjort."⁵¹

10.17

Af hvilken grund og på hvilken måde filosofen Demokrit berøvede sig selv synet; om denne sag de vers, som Laberius forfattede så rent og smukt.

1 Det er beskrevet i græsk litteratur, at filosofen Demokrit, en mand, man må ære fremfor andre, og som var i besiddelse af den største indflydelse, berøvede sig selv synet, fordi han mente, at hans tanker og hans sinds studier ved undersøgelser af naturens love ville blive livligere og mere præcise, hvis han befriede dem fra synets tillokkelser og de hindringer, der lå i øjnene. 2 Denne hans handling og selve måden, hvorpå han let blindede sig med den skarpsindigste kløgt, har digteren Laberius beskrevet i en farce, som hedder *Rebslageren*, med vers, som er rigtig elegante og livagtige, men han har fundet på en anden grund til den frivillige blindhed, og har drejet det ikke ubehændigt hen på det emne, som han da syslede med. 3 For den person, som siger disse linjer hos Laberius, er en rig, gerrig og påholdende mand, der beklager sin unge søns store udgifter og udsvævende liv. Her er de laberianske vers:

---

50. Vergil, *Aeneiden* 6.838-40, overs. Otto Steen Due 1996, 188 (med ætling af Achilles menes Neoptolemos, også kaldet Pyrrhos).

51. Hyginus fr. 9 Funaioli.

"Abderas store naturfilosof, hin Demokrit,
et skjold opstilled, da Hyperion hæved sig,
så han sit syn ku' grave ud med bronzens glans.
Sådan med solens lys han graved øjet ud,
for ikke nu at se, det gik de onde godt.
Således ønsker jeg, at mine penges glans
vil blinde mig i resten af min levetid,
for at jeg ej skal se min usle søn som rig!"⁵²

10.18

Historien om Artemisia; om den konkurrence, som blev udkæmpet ved Mausolos' gravmæle af berømte forfattere.

1 Artemisia skal have elsket sin mand Mausolos mere, end man hører om i alle fortællinger om kærlighed, og mere, end man kan tro om menneskelig lidenskab. 2 Mausolos var, som Marcus Tullius siger,⁵³ konge i Karien, mens nogle græske historikere skriver, at han var provinsguvernør, hvilket grækerne kalder en *satrap*. 3 Da denne Mausolos var død i sin grædende kones arme og havde fået en storslået begravelse, blandede Artemisia, der brændte af sorg og længsel efter sin mand, hans knogler og aske med vellugtende salver, og da hun havde knust det til pulver, hældte hun det i vand og drak det op, og hun siges at have givet mange andre beviser på sin voldsomme kærlighed. 4 For at bevare mindet om sin mand byggede hun også med en enorm arbejdsenergi det meget berømte gravmæle, der er værdigt til at blive regnet blandt verdens syv underværker. 5 Da Artemisia indviede mindesmærket til Mausolos' sjæl, arrangerede hun en *agon*, det vil sige en konkurrence i at lovprise ham, og hun lagde meget store præmier frem i form af penge og andre værdifulde ting. 6 For at konkurrere i lovprisningen siges mænd at være kommet, som var kendt for deres begavelse og veltalenhed: Theopompos, Theo-

---

52. Laberius, *Restio* 72-9 Ribbeck (jambiske trimetre).

53. Cicero, *Tusculanae disputationes* 3.75.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

dektes og Naukrates; der er også nogle, der har berettet, at selv Isokrates skal have deltaget i konkurrencen. I denne blev Theopompos udpeget som vinder. Han var elev af Isokrates.

7 Der findes endnu i dag en tragedie af Theodektes, som hedder *Mausolos*; Hyginus mener i sine *Eksempler*, at han er bedre heri end i sine prosaskrifter.⁵⁴

10.19

En forseelse bliver ikke rensset væk eller mindsket, når man fremhæver lignende tilfælde, hvor andre har forset sig; om denne sag et citat af Demosthenes.

1 Filosoffen Taurus rettede engang en alvorlig og voldsom kritik mod en ung mand, fordi han havde vendt sig fra retoriken og studiet af veltalenhed til læsning af filosofi, da han mente, at det var en uhæderlig og forkastelig handling. Den unge mand lagde ikke skjul på det, men forsvarede det med, at det var ganske almindeligt, og han forsøgte at retfærdiggøre det skammelige i sin forseelse ved at pege på andre tilfælde, hvor man også havde fået tilgivelse. 2 Taurus blev endnu mere irriteret over denne slags forsvar og sagde: "Dit dumme og værdiløse menneske, hvis filosofiske autoriteter og overvejelser ikke fører dig væk fra dårlige eksempler, hvorfor tænkte du så ikke på den passage hos Demosthenes, der ligesom en retorisk remse lettere har kunnet fæstne sig i din hukommelse, fordi den er præget af en tiltalende og charmerende rytme i ordene? 3 For hvis jeg ikke husker galt, hvad jeg læste i min tidlige barndom, har Demosthenes nogle bemærkninger mod ham, der, som du nu gør, prøvede at fjerne og undskylde sin egen fejl ved andres fejl: 'Du skal ikke sige, at dette ofte er sket, men at det er rigtigt, at det sker på denne måde; for hvis noget på et tidspunkt er gjort i modstrid med lovene, og du efterlignede det, kan du ikke af den grund slippe med rette, men bliver tværtimod dømt; hvis nemlig nogen var blevet dømt, ville du ikke have foreslået dette, og hvis du bliver straffet for det, vil ingen anden forslå det."⁵⁵

4 Således anvendte Taurus enhver slags overtalelse og opfordring for at lede sine tilhængere til at interessere sig for et godt og dadelfrit liv.

---

54. Hyginus, *Exempla* fr. 1 Peter.

55. Demosthenes, *Mod Androtion* 7.

10.20

Hvad betyder rogatio, lex, plebisscitum og privilegium, og hvad er forskellen?

1 Jeg hører, at der bliver stillet spørgsmål om, hvad *lex* betyder, hvad *plebisscitum* betyder, hvad *rogatio* betyder, og hvad *privilegium* betyder. 2 Ateius Capito, som er en stor autoritet inden for offentlig og privat ret, har defineret, hvad en lov (*lex*) er med følgende ord: "En lov er en generel beslutning af folket (*populus*) eller almuen (*plebs*) på forespørgsel fra en embedsmand."⁵⁶ 3 Hvis denne definition er korrekt, kan hverken forslaget om Gnaeus Pompeius' overkommando eller om Marcus Ciceros hjemkomst eller om mordet på Publius Clodius eller andre beslutninger af den art fra folkets eller almuen side kaldes 'love'. 4 De er nemlig ikke generelle beslutninger, og de er ikke affattede om alle borgere, men om enkeltpersoner; derfor bør de snarere kaldes *privilegia* ('privilegier'), fordi folk i gamle dage sagde *priva*, hvor vi siger *singula* ('enkelte'). Dette ord har Lucilius brugt i første bog af sine *Satirer*:

"Når de kommer,

da får de alle (*priva*) tunfiskebug og et aborrehoved."⁵⁷

5 Capito har i den samme definition skilt almuen (*plebs*) fra folket (*populus*), eftersom enhver del af samfundet og alle dens stænder rummes blandt folket, men almuen siges om den del, hvori der ikke er nogle adelige slægter. 6 Derfor er ifølge Capito et *plebisscitum* en lov, som almuen og ikke folket vedtager.⁵⁸

7 Men hvad enten det er folket eller almuen der spørges, hvad enten det har relation til enkeltpersoner eller til alle, så er kernen og oprindelsen og ligesom kilden til hele denne sag og juraen *rogatio*. 8 Alle disse ord forstås og rummes

---

56. Ateius Capito fr. 24 Strzelecki.

57. Lucilius, *Saturae* 1, 49-50 Marx (daktyliske heksametre).

58. Ateius Capito fr. 25 Strzelecki.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

under det fundamentale udtryk og navn *rogatio*; for hvis ikke folket eller almuen spørges (*rogetur*), kan der ikke træffes nogen beslutning af almuen eller folket.

9 Men selv om dette forholder sig sådant, har jeg i ældre litteratur ikke fundet den store forskel på disse betegnelser. For man har med det gængse udtryk kaldt både *plebiscita* og *privilegia* for 'love', og man har omtalt alle disse som *rogationes* med en forvirret og uklar glose. 10 Også Sallust, der holder strengt fast ved særegenhederne ved ordene, har givet efter for sædvanen og har kaldt det *privilegium*, som blev vedtaget om Gnaeus Pompeius' tilbagevenden, for en 'lov'. Ordlyden er denne fra anden bog af hans *Historie*: "For da Sulla i sin egenskab af konsul fremlagde en lov om hans tilbagevenden, havde folketribunen Gaius Herennius efter aftale nedlagt veto."⁵⁹

10.21

Hvorfor Marcus Cicero var så ivrig efter at undgå ordene novissime og novissimus.

1 Det er tydeligt, at der var ikke så få ord, som Marcus Cicero ikke ønskede at benytte, fordi han ikke brød sig om dem, selv om de er ganske almindelige nu og også var det på hans tid; det gælder f. eks. *novissimus* ('sidst, nyest') og *novissime* ('for nylig'). 2 For skønt både Marcus Cato og Sallust og andre fra hans samtid anvendte ordet flere gange, og mange ikke ulærde folk har brugt det i deres skrifter, synes Cicero dog at have undgået det ud fra den betragtning, at det ikke var god latin, eftersom Lucius Aelius Stilo, sin tids lærdeste mand, havde undgået at bruge ordet, fordi han syntes, at det var nymodens og forkasteligt.

Hvilken opfattelse også Marcus Varro har haft om dette ord, har jeg ment at vise ved et citat af Varro selv fra sjette bog af hans skrift *Om det latinske sprog*, der er tilegnet Cicero. Han siger: "Hvad man plejede at udtrykke med *extremum* ('sidst'), er nu begyndt at hedde *novissimum*, et ord, som, så vidt jeg husker, såvel Aelius som andre ældre mennesker undgik, fordi det var alt for nyt; med hensyn til dets oprindelse deklinerer man *novus novior* og *novissimus*, ligesom *vetus* bliver til *vetustior* og *veterrimus*."⁶⁰

---

59. Sallustius, *Historia* 2 fr. 21 Maurenbrecher.

60. Varro, *De lingua Latina* 6.59.

10.22

En passage fra Platons Gorgias om skændslen ved den falske filosofi, som uden videre bemægtiger sig de filosoffer, der er uvidende om den vinding, der ligger i den sande filosofi.

1 Platon, en mand, der er sandheden yderst hengiven og altid rede til at vise den for andre, har sandfærdigt og fornemt på basis af en person, der hverken var seriøs eller passende, sagt, hvad der kunne siges mod de træge og dørke, som under dække af navnet filosof stræber efter unyttig lediggang og mørke i sprog og liv. 2 For skønt Kallikles, som han får til at holde følgende tale, er uvidende om den sande filosofi og vælter uhæderlige og uværdige ting over på filosofferne, skal vi alligevel tage imod, hvad der bliver sagt, så vi gradvist indser, at vi bliver advaret mod selv at fortjene kritik af denne art og ikke foregiver, at vi dyrker og studerer filosofi, mens vi i virkeligheden i vores træghed og tomhed intet bestiller.

3 Jeg citerer om dette emne fra Platons skrift *Gorgias*, eftersom det ikke var min plan at oversætte det, når det latinske sprog – for slet ikke at tale om mit eget – overhovedet ikke kan ramme dets egenskaber: 4 "Filosofi kan være meget godt, kære Sokrates, hvis man går til den med måde, og så længe man er ung. Men hvis man dyrker den i større omfang end godt er, gør den kun skade. 5 Lige meget hvor højt begavet et menneske er, - hvis han fortsætter med at filosofere op i de modne år, ender han uvægerligt med at være ubevandret i alt det, man må kende til, hvis man vil være en velanskrevet og anset borger i samfundet. 6 Den slags mennesker er uvidende om de love, der gælder i samfundet; de kender ikke noget til de udtryk og vendinger, man må benytte sig af i private og offentlige aftaler og handler mand og mand imellem, og de er fremmede for menneskelige glæder og lidenskaber, med ét ord: De savner enhver form for menneskekundskab.

7-9 Og derfor bliver de til grin, når de deltager i et eller andet privat eller offentligt forehavende, ligesom jeg formoder, at det offentlige livs mænd virker latterlige, når de kommer og blander sig i jeres undersøgelser og diskussioner."⁶¹

---

61. Platon, *Gorgias* 484c-e, overs. Thure Hastrup 1977, 73f.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

10 Lidt efter tilføjer han: "Nej, efter min mening er det rigtigste at kende noget til begge dele. Det er udmærket at dyrke filosofi, sålænge det drejer sig om uddannelsen, og det misklæder ikke en ung mand at filosofere. Men når en mand, der er kommet op i årene, stadig fortsætter med at dyrke filosofi, så bliver det en latterlig ting, Sokrates.

11 På mig virker sådanne filosoferende personer på samme måde som folk, der stammer og hakker i det og gebærder sig som børn. 12 Når jeg hører et barn, for hvem det endnu er naturligt at tale på denne måde, stammende og barnagtigt, ja, så glæder jeg mig over det. Det virker frigt og charmerende på mig, helt i overensstemmelse med barnets alderstrin. 13 Hvis jeg derimod hører en lille unge, der taler korrekt og tydeligt, gør det et ubehageligt indtryk på mig; det støder mit øre og virker ufrit, som om der var tale om en veldresseret slave. 14 Hører man på den anden side en voksen mand stamme og hakke i det eller ser ham opføre sig som et pattebarn, virker det latterligt og umandigt. Der ville en gang prygl være på sin plads!

15 Akkurat den samme fornemmelse har jeg over for de folk, der filosoferer. 16 Jeg kan godt lide at se et helt ungt menneske tage filosofien til sig; det er som det skal være, synes jeg, og jeg finder, at der er noget fribåret over et sådant menneske. Omvendt virker den unge mand, der ikke beskæftiger sig med filosofi, hæmmet og ufri, som en der aldrig ville stille krav til sig selv om noget stort og ædelt. 17 Men når jeg ser en mand i den modne alder fortsætte med at dyrke filosofi uden tanke om at holde op, - ærlig talt, Sokrates, sådan en person synes jeg fortjener en omgang klø. 18-23 Et menneske af den type går det, som jeg lige har sagt, uanset hvor højt begavet han er. Han bliver en parodi på et mandfolk, der holder sig borte fra byens centrum og torvene, "hvor berømmelse vindes", som digteren⁶² siger, og gemmer sig væk for at sidde resten af sit liv og hviske i en krog sammen med tre-fire unge fløse, men aldrig får mælet et eneste frit eller kraftigt og fuldgyldigt ord."⁶³

---

62. Homer, *Iliaden* 9.441.

63. Platon, *Gorgias* 485a-e, overs. Thure Hastrup 1977, 74f.

24 Dette har Platon som nævnt udviklet i en persons navn, hvis karakter ikke er god, men som man alligevel tiltror forstand og almindelig sund fornuft, og som har en åbenhed, der ikke er fremhyklet, naturligvis ikke om en filosofi, der er lærer for alle dyder, og som udmærker sig i offentlige og private forhold og styrer byer og staten med fasthed, mod og erfaring, hvis intet kommer i vejen, men om det værdiløse og barnlige studium af løs snak, som ikke bidrager til at beskytte eller ordne livet, og hvori den slags mennesker bliver gamle, mens de holder fri hele tiden, men som folk anser for filosoffer, hvilket også gælder den person, som udtaler disse ord.

10.23

En passage fra Marcus Catos tale om kvindernes levevis og sæder i gamle dage; manden havde ret til at dræbe sin kone, hvis han greb hende i hor.

1 De, som har skrevet om det romerske folks levevis og kultur, siger, at kvinderne i Rom og Latium levede et afholdende liv,⁶⁴ det vil sige at de helt afholdt sig fra vin, som i gamle dage hed *temetum*. Det var skik og brug, at kvinder kyssede deres mandlige slægtninge, for at man kunne kontrollere dem, således at lugten kunne afsløre, om de havde drukket. 2 Man fortæller, at kvinder plejede at drikke vin, der var lavet ved presning nummer to, rosinvin, myrrhavin samt andre søde drikke af den art. Dette er kendt stof fra de bøger, jeg har nævnt; 3 men Marcus Cato beretter, at kvinder ikke blot blev underkastet en dommers kendelse, men også idømt straf, der var lige så hård for at have drukket vin som for at have begået hor.

4 Jeg har kopieret Marcus Catos ord fra den tale, som hedder *Om medgiften*, i hvilken der også står, at ægtemændene havde ret til at dræbe deres koner, hvis de greb dem i hor. Han siger: "Når en mand skiller sig fra sin kone, sidder han til døms over hende som censor, og han har fuld myndighed, hvis hun har begået en forkert og skammelig handling; hun straffes, hvis hun har drukket vin; hvis hun har begået utugt med en anden mand, fordømmes hun."⁶⁵

---

64. lat. *abstemias* (dvs. at de holder sig væk fra *temetum*).

65. Cato, *De dote* fr. 221 Malcovati.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 10. bog

5 Om retten til at dræbe står der følgende: "Hvis du griber din hustru i hor, kan du ustraffet dræbe hende uden dom; men hvis du skulle begå hor eller blive forført til hor, må hun ikke vove at røre dig med så meget som en finger, og det er heller ikke lovligt."⁶⁶

10.24

De, der har talt udsøgt latin, har sagt diepristini, diecrastini, diequarti og diequinti, ikke de udtryk, der er almindelige nu.

1 Jeg hører, at også dannede folk nu siger *die quarto* og *die quinto*, hvor grækerne siger *eis tetárten kai eis pémpften*, og hvis nogen siger noget andet, ser man ned på ham som rå og udannet. Men på Marcus Tullius' tid og tidligere, tror jeg ikke, at man talte sådan: Der blev nemlig sagt *diequinte* og *diequinti* som et sammensat adverbium, og anden stavelse blev udtalt kort. 2 Også den guddommelige Augustus, der havde et godt kendskab til det latinske sprog og i samtaler stræbte efter den renhed, hans far havde haft, benyttede i sine breve⁶⁷ flere gange netop den betegnelse på dagene. 3 For at påvise den almindelige skik blandt folk i gamle dage vil det være tilstrækkeligt at anføre prætorsens højtidelige ord, hvormed han plejer at proklamere de festdage, som hedder *Compitalia*. Citatet lyder: "På den niende (*dienoni*) dag vil det romerske folk, Quiriterne, holde *Compitalia*; når de er begyndt, foregår der ingen offentlige forretninger." Prætoeren siger *dienoni*, ikke *die nono*.

4 Det var ikke kun prætoeren, der talte sådan, men alle i ældre tid. 5 Jeg kommer for resten i tanker om et berømt pomponiansk vers, som stammer fra en farce med titlen *Mevia*:

"I de sidste seks dage har jeg intet spist: Om tre dage (*diequarte*) dør jeg af sult."⁶⁸

---

66. Cato, *De dote* fr. 222 Malcovati.

67. Augustus, *Epistula* fr. 51 Malcovati.

68. Pomponius, *Mevia* 77 Ribbeck (jambisk tetrameter?).

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

6 Jeg har også et coeliansk citat fra anden bog af hans *Historie*: "Hvis du vil give mig rytteriet og selv følge efter mig med resten af hæren, vil jeg sørge for, at du om fire dage (*diequinti*) kan spise middag i Rom på Capitol."⁶⁹ 7 Både historien og selve ordet har Coelius taget fra fjerde bog af Marcus Cato' *Begyndelse*, hvor der står: "Derfor rådede ryttergeneralen carthagernes øverstbefalende: 'Send mig til Rom med rytteriet; om fire dage (*diequinti*) vil du spise middag på Capitol'."⁷⁰

8 Den sidste stavelse i dette ord har jeg skrevet dels med *e*, dels med *i*; for det var sædvane for folk i gamle dage at anvende disse bogstaver uden forskel, så at de sagde *praefiscine*⁷¹ og *praefiscini*, *proclivi* og *proclive* ('skrånende') og mange andre af den slags ord med forskellige endelser: Der blev også sagt *die pristini* i betydningen *die pristino*, altså 'dagen før', hvilket i dag hedder *pridie*, idet rækkefølgen af sammensætningen blev vendt om, som om det var *pristino die*. På samme måde blev der sagt *die crastini*, det vil sige *crastino die* ('i morgen'). 9 Også det romerske folks præster siger *die perendini* ('i overmorgen'), når de træffer en afgørelse, der skal gælde om to dage. 10 Men sådan som de fleste siger *die pristini*, således brugte Marcus Cato i *Talen mod Furius* udtrykket *die proximi*;⁷² *die quarto* siger Gnaeus Matius, en overmåde lærd mand, i sine *Mimiamben* i stedet for det, som vi kalder *nudius quartus* ('for tre dage siden'), i følgende vers:

"Der er nu gået tre dage (*die quarto*), siden han kom til at smadre husets eneste glas til vand."⁷³

Der vil her være den forskel, at vi siger *die quarto* om fortiden, men *diequarte* om fremtiden.

---

69. Coelius fr. 25 Peter (bemærkningen blev sagt af officeren Maharbal til Hannibal efter slaget ved Cannae i 216 f. Kr.).

70. Cato, *Origines* 4 fr. 86 Peter.

71. Et ord, der afværger noget ondt, hvis man roser sig selv.

72. Cato, *Contra Furium* fr. 105 Malcovati.

73. Matius, *Mimiambi* fr. 11 Morel (jambiske trimetre).

10.25

Navne på kastevåben og sværd og skibe, som findes i ældre litteratur.

1 Engang da jeg kørte i en vogn, fik jeg lyst til at opspore navnene på de våben, kasteskyts og sværd, som findes i ældre historie, tillige med skibstyperne og deres navne, for at mit sind ikke skulle blive optaget af et eller andet fjolleri, fordi det da var ledigt og ubeskæftiget. 2 De, der således var for hånden, var følgende: *hasta* ('lanse'), *pilum* ('kastespyd'), *phalarica* ('brandpil'), *semiphalarica* ('lille brandpil'), *soliferrea* ('kastespyd af jern'), *gaesa* ('lang, svært jernspyd'), *lancea* ('spansk lanse'), *spari* ('små jagtskyd'), *rumices* ('kastevåben'), *trifaces* ('lange kastevåben'), *tragulae* ('kastespyd'), *frameae* ('germanske spyd'), *mesanculae* ('kastevåben'), *caeteiae* ('galliske/germanske køller'), *rumpiae* ('barbariske kastespyd'), *scorpii* ('krigsmaskiner til udslyngning af sten og pile'), *sibones* ('jagtskyd'), *siciles* ('leer'), *veruta* ('kastespyd med jernspids'), *enses* ('sværd'), *sicae* ('dolke'), *machaerae* ('sværd af form som en slagterkniv'), *spathae* ('slagsværd'), *lingulae* ('korte sværd'), *pugiones* ('stiletter'), *clunacula* ('små sværd').

3 Vedrørende en *lingula* ('lille tunge') vil jeg gerne erindre om, eftersom den er mindre almindelig, at folk i gamle dage med *lingula* mente et lille aflangt sværd med facon som en tunge, som Naevius omtaler i tragedien *Hesiona*. Her er verset hos Naevius:

"Lad mig ikke føje dig med min tunge, men med min *lingula*."⁷⁴

4 Ligeledes er *rumpia* ('barbarisk kastespyd') en våbentype hos det thrakiske folk, og ordet findes i fjortende bog af Ennius' *Årbøger*.⁷⁵

5 Betegnelserne på de skibe, jeg dengang kunne huske, er følgende: *gauli* ('runde handelsskibe'), *corbitae* ('lastskibe, korvetter'), *caudicae* ('kanoer'), *longae* ('krigsskibe'), *hippagines* ('hestetransportskibe'), *cercuri* ('kuttere'), *celoces* ('jagter') eller, som grækerne kalder dem, *keletes*, *lembi* ('små både, joller'), *oriae* ('små fiskerbåde'), *lenunculi* ('små både'), *actuariae* ('hurtigtsejlende skibe'), som

---

74. Naevius, *Hesiona* 1 Ribbeck (katalektisk trochæisk tetrameter).

75. Ennius, *Annales* 14, 390 Vahlen.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 10. bog

grækerne kalder *histiokopoi* eller *epaktrides*, *prosumiae* ('spionbåde') eller *geseoretæe* ('art både') eller *oriolæ* ('fiskerbåde'), *stlattæe* ('piratskibe'), *scaphæ* ('joller'), *pontones* ('store flade både'), *vectoriæe* ('transportskibe'), *mydia*,⁷⁶ *phaseli* ('bønneformede fartøjer'), *parones* ('små lette skibe'), *myoparones* ('lette kaperskibe'), *lintres* ('både, joller'), *caupuli* ('små skibe'), *camaræe* ('fladbundede pontiske skibe'), *placidae* ('flade fartøjer'), *cydarum* ('skibstype'), *ratariæe* ('tømmerflåder') og *catascopium* ('spionskibe').

10.26

Det er dumt af Asinius Pollio at have kritiseret Sallust for at have anvendt transgressus i stedet for transfretatio og transgressi for qui transfretassent.

1 Asinius Pollio⁷⁷ har i et brev, han skrev til Plancus og nogle andre uvenner af Gaius Sallustius, givet udtryk for kritik af denne, fordi han i første bog af sine *Historier* har kaldt en overfart over havet for *transgressus* ('overgang') og de, der havde sat over et stræde, og om hvem man plejer at bruge glosen *transfretare* ('at sætte over et stræde'), havde han kaldt *transgressi* ('de, som er gået over'). 2 Jeg citerer Sallust selv: "Derfor efterlod Sertorius en beskeden garnison i Mauretanium, og ved at udnytte nattens mørke og en gunstig vind forsøgte han i hemmelighed eller ved hurtighed at undgå slag ved at gå over (*in transgressu*)."⁷⁸ 3 Og lidt senere skriver han: "Da de var gået over (*transgressos*), modtog de alle beskyttelse af et bjerg, lusitanerne havde besat i forvejen."⁷⁹

4 Dette, siger de, er mindre passende og ubetænksomt, og ingen seriøs forfatter har brugt ordet sådan. "For *transgressus*," siger Pollio, "kommer af *transgredi*, og det har relation til *ingressus* ('gang') skridt med fødderne." 5 Af den grund mente han, at verbet *transgredi* ikke kunne bruges om dem, der flyver eller kryber eller sejler, men kun om dem, der går og tilbagelægger en vej til fods. Af denne årsag

---

76. Uvist hvad (*mydia* Heraeus, mss *m(o)edia*).

77. Asinius Pollio, *Epistula ad Plancum* fr. 2 Funaioli.

78. Sallust, *Historiae* 1 fr. 104 Maurenbrecher.

79. Sallust, *Historiae* 1 fr. 105 Maurenbrecher.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 10. bog

mente de, at man ikke hos nogen ordentlig forfatter kunne finde *transgressus* brugt om skibe eller synonymt med *transfretatio* ('passage over et stræde').

6 Men så spørger jeg, hvordan det kan være, at når *cursus* ('løb') kan siges korrekt om skibe, hvorfor kan man så ikke sige *transgressus*, når det er foretaget med skibe? Især når det smalle stræde, der løber mellem Afrika og Spanien, med sin korthed ganske velformuleret betegnes med *transgressio* ('overgang'), som om mellemrummet kun var på nogle få skridt. 7 De, som forlanger en autoritet, og som erklærer, at man ikke kan bruge *ingredi* eller *transgredi* om dem, der sejler, vil jeg gerne have, at de svarer på, hvor stor forskel, de mener, der er mellem *ingredi* ('gå ind') og *ambulare* ('spadsere'). 8 Men Cato har altså sagt i sit værk *Om landbrug*: "En landejendom skal vælges på et sådant sted, at der ligger en stor by i nærheden og et hav eller en flod, hvortil skibe kan spadsere (*ambulant*)."⁸⁰

9 At metaforer af denne art er blevet efterstræbt og anvendt som pynt i talen, er Lucret's et vidnesbyrd om, når han bruger dette ord. I fjerde bog siger han nemlig, at et råb 'går' (*gradientem*) gennem luftrøret og svælget, hvilket er mere dristigt end det sallustianske om skibe. Lucret's vers lyder således:

*praeterea radit vox fauces saepe, facitque
asperiora foras gradiens arteria clamor.*

"Svælget skræbes i øvrigt tit af stemmen, og råben
kan gøre luftrøret temmelig ru når den presser sig opad."⁸¹

10 For øvrigt siger Sallust i den samme bog ikke blot *progressus* ('gået') om dem, der sejler, men også om både, der flyder. Jeg citerer hans egne ord om både: "Nogle af dem var gået (*progressae*) lidt frem, men da lasten på én gang var for stor og usikker, sank de, da panik havde grebet passagererne."⁸²

---

80. Varro, *Res rustica* 1.3

81. Lucret's, *De rerum natura* 4.428-429, overs. Ellen A. og Erik H. Madsen 1998, 149.

82. Sallust, *Historiae* 1 fr. 98 Maurenbrecher.

10.27

En beretning om det romerske folk og det puniske folk, der var rivaler med omtrent den samme styrke.

1 I ældre litteratur kan man se en beretning om, at det romerske folk og det puniske var jævnbyrdige i styrke og energi og størrelse; 2 og det er en rigtig oplysning: Med andre folkeslag blev der kæmpet om hver enkelts stat, men med punerne blev der kæmpet om herredømmet over hele verden.

3 Et bevis på dette findes i begge folks ord og handlinger: Quintus Fabius, den romerske feltherre, sendte et brev til carthagerne. I det stod der, at det romerske folk havde sendt dem en lanse og en heroldstav, to symboler på krig eller fred, og de kunne vælge, hvad de ville; hvad de end valgte, skulle de regne med, at det var det eneste, de ville få sendt. 4 Carthagerne svarede, at de ikke valgte nogen af delene, men de, der havde bragt dem til, kunne efterlade, hvad de helst ville; hvad de valgte, ville de selv opfatte som deres eget valg.

5 Marcus Varro siger, at det hverken var lansens selv eller heroldstaven, der var blevet sendt, men to små plader, på hvilke der var skåret et billede af henholdsvis en heroldstav og en lanse.⁸³

10.28

Om grænserne for barndom, ungdom og alderdom (fra Tuberos historieværk).

1 Tubero fortæller⁸⁴ i første bog af sin *Historie*, at da kong Servius Tullius inddelte det romerske folk i fem klasser af ældre og yngre for at kunne lave udskrivning af dem, mente han, at de, der var yngre end sytten år gamle, var *drenge*, men fra det syttende år indskrev han dem som soldater, fordi han mente, at de var egnede til at tjene staten, og indtil det seks og fyrretyvende år kaldte han dem *juniorer*, og over den alder kaldte han dem *seniorer*.

---

83. Varro (tilsyneladende ikke registreret).

84. Tubero, *Historiae* fr. 4 Peter.

Aulus Gellius, Attiske nætter 10. bog

2 Jeg har noteret denne sag for at berette om de grænser, der efter vore forfædres mening og sædvane var mellem barndom, ungdom og alderdom på basis af den udskrivning, som den særdeles kloge konge Servius Tullius skabte.

10.29

Partiklen atque er ikke blot en konjunktion, men har flere forskellige betydninger.

1 Partiklen *atque* siges af filologerne at være en kopulativ konjunktion. Og den forbinder og sammenknytter da som regel også ord; men undertiden har den også en anden betydning, som ikke er særlig kendt undtagen for dem, der er godt inde i ældre litteratur. 2 Den kan nemlig fungere som adverbium, når vi siger: *aliter ego feci atque tu* ('jeg har handlet anderledes end du'), for så betyder den *aliter quam tu* ('anderledes end du'), og hvis den bliver fordoblet, forøger og intensiverer den sagen, det drejer sig om, således som jeg har bemærket i Ennius' *Årbøger*, med mindre min hukommelse snyder mig:

"Romernes unge soldater rykkede straks (*atque atque*) hen til muren."⁸⁵

3 Den modsatte betydning af denne er *deque*, som ligeledes findes hos ældre forfattere.

4 Ydermere er *atque* også sagt i stedet for et andet adverbium, nemlig *statim*, hvilket i disse vers af Vergil *** denne partikel synes at være placeret dunkelt og uden sammenhæng:

"Således styrter ved skæbnen
alt til det værre, og når det gi'r efter, det føres tilbage,
ikke på anden måde end den, der op imod strømmen
knap nok med årer kan ro, og hvis arme pludselig slappes,
straks (*atque*) ned ad floden rives han hovedkulds sammen med båden."⁸⁶

---

85. Ennius, *Annales* 537 Vahlen (daktylisk heksameter).

86. Vergil, *Georgica* 1.199-203 (daktyliske heksametre).